

דף שבועי

בס"ד

פרשת ואתחנן, תשפ"ד, מספר 1582

מי אתה ישעיהו השני?

גדי איידלהייט

מבנה ספר ישעיהו

ספר ישעיהו מתחלק באופן ברור לשלושה חלקים. חלקו ראשון, פרקים א'-ל"ה, כולל את נבואותיו של ישעיהו עם מעט תיאורים היסטוריים. לאחר מכן – ארבעה פרקים (ל"ו-ל"ט) המתארים תיאור היסטורי של ממלכת חזקיהו ויחסיו עם הנביא ישעיהו, וחלקו האחרון של ספר ישעיהו כולל פרקי נחמה (פרקים מ'-ס"ו).

הבדלי התוכן בין חלקו האחרון של ספר ישעיהו, שפרקיו עוסקים בנבואות נחמה ונראים כשייכים לימי שיבת ציון, לבין חלקיו הראשונים, הביאו לתמימות דעים במחקר המודרני, שלא הנביא ישעיהו כתב פרקים אלו. מעבר להבדלי התוכן, שמו של הנביא אינו מוזכר כלל בפרקים אלה, לעומת הפועות רבות של שמו בחלקו הראשון של הספר, וישנם הבדלי סגנון נוספים. את מחבר פרקים אלו מכנים החוקרים ישעיהו השני, וחלקם טוענים כי ישנו גם ישעיהו השלישי ואף הרביעי.

אנו נמשיך בדרך אבותינו שבה הספר כולו הוא ממחבר אחד ומקשה אחת. למרות שאי אפשר להתעלם מהבדלי הסגנון, ניתן למצוא גם הקשרים רבים בין נבואות מחלקו האחרון לנבואות בחלקו הראשון.

אפשר כמובן להניח שהנבואות נאמרו לעתיד לבוא. זהו כיוון בו הולכים רבים, וראו דיונו של עמוס חכם במבוא לפירושו לספר ישעיהו (בסדרת "דעת מקרא"). גם הגמרא עצמה מתארת עריכות שונות שעבר התנ"ך עד שהתקבע בידי אנשי כנסת הגדולה. הדיון בנושא מופיע בתלמוד הבבלי (מסכת בבא בתרא יד ע"ב), ולכן אפשרי שעורכים מאוחרים הוסיפו קבצי נבואות שונים דווקא לספר ישעיהו כדי להרבות בו את הנחמה. לדעתו של עמוס חכם, נבואות אלו אכן נכתבו בידי ישעיהו אך נותרו חתומות במגילות ונוספו רק בתקופה מאוחרת הרבה יותר.

ראיות שמדובר בנביא מאוחר יותר מישיעיהו

נראה שהפרקים בחלקו האחרון של הספר הם תוספת מאוחרת, וראיה חזקה היא אזכור שמו של המלך כורש (פרק מה:א): "פה אָמַר ה' לְמַשִּׁיחוֹ לְכוּרֶשׁ", דמות שלא הייתה קיימת בימיו של ישעיהו, ואזכור שלה לעתיד לבוא הוא תמוה ביותר. שימו לב

* גדי איידלהייט, גבעת שמואל.

** המאמר הוא הרחבה של פרק מספרי: "הפטרה לעניין – מסע בעקבות הנביאים".

גם לכינוי של כורש בתור "משיח". מאחר שמדובר בספר נבואי, גם אם מדובר בתוספת, כותבו צריך להיות אחד מנביאי ישראל.

נבואות הסיום מתאימות לספר ישעיהו דווקא בגלל שהנביא פעל הרבה לפני החורבן, שלא כיחזקאל שגלה עוד לפני החורבן וירמיהו שנכח בירושלים בעת החורבן. ירמיהו מזוהה לחלוטין עם נבואות החורבן וספר איכה, ואילו יחזקאל מסיים את ספרו בחזון בית המקדש, השונה מאוד ממה שמוכר לנו, ואינו מתאים לנבואות מתקופת תחילת שיבת ציון. נמצא שהמקום המתאים לנבואות אלו, אם לא בקובץ נפרד, הוא דווקא בספר ישעיהו כספר מאוזן יותר.

קריאה בפרקים הללו בישיעיהו תגלה התייחסויות רבות הנראות קשורות לספרי ירמיהו ואיכה. הנה שתי דוגמאות:

ישעיהו	ירמיהו		
מ:ז-ח	ט	"יִבֶשׁ חֲצִיר נִבֵּל צִיץ כִּי רוּחַ ה' נִשְׁבָּה בּוֹ אֲכַן חֲצִיר הָעֵם"	"עֲבַר קָצִיר פְּלֵה קִיץ וְאַנְחֵנוּ לֹא נוֹשְׁעֵנוּ"
נא:יט	איכה ג:מז	"שִׁתִּים הִנֵּה קָרָאתִיךָ מִי נִגְדַד לִךָ הַשֵּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרֶעִב וְהַחֲרַב מִי אֲנַחְמוּךְ"	"פָּחַד וּפְחַת הִיא לָנוּ הַשָּׂאת וְהַשֶּׁבֶר."

הצעה לזיהוי מדויק של נביא הנחמה

ברצוני להעלות אפשרות, שהנביא אשר רשם את נבואות הנחמה והוסיפן לספר ישעיהו הוא מתקופת ירמיהו. האפשרות שמדובר בירמיהו הנביא עצמו היא בעלת סבירות נמוכה, בשל העובדה שירמיהו היה צריך להגיע לגיל מופלג של קרוב ל-120, אבל ניתן למצוא אפשרות ריאליית יותר מרמזים בתנ"ך ובמדרשים. ברוך בן נריה מוזכר בספר ירמיהו כתלמידו המובהק של ירמיהו (פרק ל"ו). מפרק מ"ה ניתן להבין כי ברוך היה בדרגה הראויה לקבל נבואה ואולי אף זכה לנבואות ולא היה רק תלמיד של ירמיהו. בתלמוד ובמדרשי חז"ל מוזכר ברוך בן נריה כנביא (מגילה טו ע"א): "ברוך בן נריה ושריה בן מעשיה ודניאל ומרדכי בלשן וחגי זכריה ומלאכי כולן נתנבאו בשנת שתיים לדריוש". הוא נזכר גם כרבו של עזרא הסופר, ומצוין במפורש כי חי בזמן הצהרת כורש.

ראוי להיות נביא, אלא כי זו תקופה של הרס ונטישת הארץ, והנבואה אינה נצרכת. לכן, אל לו לברוך לבקש לעצמו גדולות, כמו להיות נביא, אלא להסתפק בכך שהוא יישאר בחיים.

לפי השערותנו, בסופו של דבר ברוך בן נריה נהיה נביא, ועל כך הוא כותב בישיעיהו סא:א-ג. גם פרק זה אומץ על ידי הנוצרים לצורכיהם, אולם הפרק קדם לנצרות שנים רבות ואנו נקרא אותו כמילותיו של ברוך על עצמו.

רוח ה' א-לוהים עלי יען משח ה' אתי לבשר עניים שלחני לחבש לנשברי לב לקרא לשבויים דרור ולאסורים פקח קוח. לקרא שנת רצון לה' ויום נקם לא-להינו לנחם כל אבליים. לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל מעטה תהלה תחת רוח פהה וקרא להם אילי הצדק מטע ה' להתפאר.

ברוך בן נריה מודה לקב"ה על שבסופו של דבר הוא קיבל את הנבואה, והוא הנביא המנבא את פרקי הגאולה והנחמה שנבואה זו נמצאת עמוק במרכזם. ייתכן שבגלל שביקש לעצמו גדולות, הוסתרה עובדת היותו הנביא.

סיכום הטענות

- לסיכום טענותנו נביא את ההנחות בקצרה:
- * חלקו השני של ספר ישעיהו מאוחר יותר ונכתב בימי שיבת ציון.
- * רק נביא מחבר ספרים שהם ספרי נבואה.
- * הנביא הכיר היטב את נבואות ירמיהו ויחזקאל ואף חווה בעצמו את החורבן והגלות.
- * הנביא הוא דמות שמופיעה ומוכרת בתנ"ך.
- לא נשאר לנו אלא להגיע למסקנה הסבירה למדי, שישיעיהו השני הוא ברוך בן נריה.

בכך נמשכת חוליה ישירה של נבואה מירמיהו ועד לימי שיבת ציון ואחרוני הנביאים (חגי זכריה ומלאכי).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון

עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ברוך בן נריה הכיר היטב את סגנונו של ירמיהו. הוא ראה בעיניו את החורבן, והיה ראוי להיות נביא, ומבחינת גילו יכול היה להיות בין זקני שבי ציון.

ספר ישעיהו כזירת מאבק בין היהדות לנצרות

על מנת לחזק את הטענה נעסוק בשני פרקים שאפשר לומר שכמעט וצונזרו ביהדות. אלו הם פרקים נ"ג וס"א בישיעיהו, ששניהם מהווים רכיבים חשובים בתאולוגיה הנוצרית, ואפשר לומר שחלקים גדולים ממנה מבוססים עליהם ועל חלקים אחרים בספר ישעיהו.¹ פרקים אלו מכילים אישושים לטענה כי ברוך בן נריה הוא נביא הנחמה. הנה מספר פסוקים מפרק נג:א-ח:

מי האמין לשמענתנו וזרוע ה' על מי נגלתה... נבזה וחדל אישים, איש מכאבות וידוע חלי, וכמסתר פנים ממנו, נבזה ולא חשבנהו. אכן חלינו הוא נשא, ומכאבנו סבלם, ואנחנו חשבנהו נגוע מכה א-להים ומענה... כלנו כצאן תעינו, איש לדרך פנינו וה' הפגיע בו את עון כלנו... מעצר וממשפט לקח, ואת דורו מי ישוחח, כי נגזר מארץ חיים, מפשע עמי נגע למו.

אפשר להבין בקלות את ההקשר הנוצרי, אולם אפשר גם לפרש שהנביא מדבר על נביאים קודמים שסבלו בגלל מעשי העם, ושני נביאים אלו היו ירמיהו ויחזקאל. ירמיהו הוכה, נעצר, עונה, הוטבע וכמעט קיפח את חייו בניסיונותיו להטיף לעם. על פי הנראה ביהדות, נביא אינו אמור לסבול בגלל העם או לשאת את עוון העם על עצמו, אלא להביא את דבר ה' אל העם. הוא אחראי על השליחות ולא על התוצאות. דבר זה מפורש בספר יחזקאל ג:ז ואילך, אולם מייד אחר כך הנביא מצטווה לעשות מעשים סמליים משונים, ונאמר עליהם במפורש שהם יהיו כנגד נשיאת עוון ישראל ויהודה (ד:ד-ו): "ואתה שכתב על צדף השמאלי ושמרת את עון בית ישראל עליו מספר הימים אשר תשכב עליו תשא את עונם. ... ונשאת את עון בית יהודה". ברוך בן נריה הכיר גם את מעשיו של יחזקאל וכך פרקו מתייחס לסבלם של ירמיהו ויחזקאל.

נשאר עדיין לדון מדוע שמו של ברוך בן נריה מכוסה מעינינו ואינו ידוע. להשלמת העניין נביא את מה שהוא כנראה הדו-שיח האחרון בין ירמיהו לברוך, בפרק מה:א-ה בירמיהו:

הדבר אשר דבר ירמיהו הנביא אל ברוך בן נריה בכתבו את הדברים האלה על ספר מפי ירמיהו בשנה הרבעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה לאמר. פה אמר ה' א-להי ישראל עליך ברוך. אמרת אוי נא לי כי יסוף ה' יגון על מכאבי יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי. ... ואתה תבקש לך גדלות אל תבקש כי הנני מביא רעה על כל בשר נאם ה' ונתתי לך את נפשך לשלל על כל המקומות אשר תלך שם.

מפסוקים אלה נראה שברוך בן נריה הגיע למדרגת הנבואה אך לא מימש מדרגה זו, לא משום שלא היה

1 בפרט ז:יד: "לכן יתן ה' הוא לכם אות הנה העלמה הרה וילדת בן וקראת שמו עמנו אל". פסוק זה הוא פסוק מפתח באמונת הבתולה היולדת ובכך שהאל נטש את העם היהודי, ועתה הוא עם הנוצרים מאמיני אותו הבן.